

AZ ISSZIKI ROVÁSFELIRATRÓL

1970 tavaszán az Alma-Atától (Almati) 50 kilométerre keletre fekvő Isszik városánál a Kazahsztáni Tudományos Akadémia *Kamal Akisev* által vezetett régészei egy szaka-kori, úgynevezett királyi kurgánt tártak fel. A benne talált elhunyt öltözékét tetőtől-talpig 4800 arany díszítmény borította, amiért később „Arany Embernek” nevezték el. Sírmellékletként szkíta állatábrázolású arany díszek, aranymarkolatú kard, díszes agyag és bronz edények is voltak. A lelték korát a Kr. e. 6–5. századnak határozták meg. Az egyik ezüst csésze vagy tálka domború oldalán titokzatos kétsoros rovásfelirat is látható:¹

Nem is foglalkoznék mással, mint ezzel a török irodalomban csak *Akisev tálként* emlegetett ivóedény feliratával, hiszen a páratlan sírlelet régészeti, kultúrtörténeti jelentőségéről számos tudományos publikáció olvasható.

A talán csak a 6. századtól tartósan foglalt közép-ázsiai türk (orosz elnevezése turk) nyelvterület utódai a 2600 éves írásleletet „proto-türk” nyelvemléknek igyekeztek beállítani, s a világ elé tárni. A felirat és a török ábécé paleografiai (írástörténeti) elemzéséről *As Amanjolov* írt tanulmányt,² amit én is felhasználok. A rovásfelirat megfejtését, *nála is*, elsősorban a türk öntudat motiválta, de az ismertetett tíz török nyelvű átírás mégis tízféleképpen hangzik. A legképtelenebb talán *Rjabcsikov* szláv–ind–minoszi–türk vegyes nyelvű olvasata. („mese ló; be, be, dühbe; törekvés. Tűz, az ég felé; fordulni és fordulni; ez tűz / felső ég,” azaz töredékes jelentések a napfény lóról.)

A szerző 2003-s fordítása törökül: „*Aya, şaḡa oçuq! „Idősebb testvér ez a kandalló (?) neked szól! Bez, COK! Bogun içrâ [r?] Azuq...i. Idegen térdelj! Az utódoknak étel kell!”*

Tanulmánya táblázatában bemutatja a korai mediterrán ábécék (föníciai, arámi, dél-szemita), és az ótörök Orhon, Jenyiszej és Talas rovásjelek közötti hangzásbeli hasonlóságokat. Anélkül, hogy belemerülnék ezek és a továbbiak ismertetésébe, lásd ott, azt hiszem térben és időben is elfogadhatatlan az ó-türk rovásírás ily múltba való visszavetítése, és a felirat néhány jelének a törökség 6–8. századnál nem korábbi orhon–jenyiszeji rovásjelével való rokonítása! (Csak megjegyzem, hogy az általam ismertetett felső-Jenyiszej, Minuszinszk, Iszfar, Acsiktas(Talas) feliratok magyar nyelvűek!)³ Írásában más szerzők: orosz, cirill, iráni, vegyes nyelvű olvasatai is megtalálhatók és az is, aki szerint nem fordítható. A 22 szerző között két magyar is van:

- *Hámori Ferenc* olvasata:⁴

Igyál [ISZ] igen (pl.) [uk] tiszteletére [tiszt] A [-nak] erényes [eréj (ek)] -women [No] – (a) queen [asszoñ], (a) víz [neve] isten [ős-atya]. Csak [Csak] a [ra] (a) egészség / teljesség [egész-ség] (a) társadalmi / közösségi [társaság] mi [uk] inni [ISZ]. Azaz magyarul: „Eréj (es) nő asszonyoknak iszátok tiszte (let) ére (az) ő-s-atya vízét. Csak egy társaság jó egészségére iszunk.”

Meg is jegyzi, „hogy a 2500 év után a rekonstruált magyar fordítás szinte túl modern és túl nyelvtanilag tökéletes. Ez az eredmény nagyon váratlan”...

1. en.wikipedia.org/wiki/Issyk_incription

2. *As Amanjolov*: Proto-török rúnaszerű felirat ezüstpoháron. (Issyk felirat)

<http://s155239215.onlinehome.us/turkic/31Alphabet/Amanjolov/AmanjolovIssykInscriptionEn.htm>

3. *Delibeli József*: Közép-ázsiai rovásfelirataink. www.leventevezet.extra.hu/Kozep_azsiai_rovasaink.pdf

4. http://s155239215.onlinehome.us/turkic/30_Writing/IssykIncription/HamoriFIssyk_CupEn.htm

- *Harmatta János* a feliratban a kusánok khotáni szaka dialektusát azonosította:⁴

za (m) -ri ko-la (m) mi (m) -vam vam-va pa-zam pa-na de-ka mi (m) -ri-to // ña-ka mi pa-zam vam-va va-za (m) -na vam. „Az edénynek szőlőbort kell tárolnia, főtt ételt kell hozzá tennie a halandóhoz, majd főtt friss vajra kell adnia.”

Megjegyzem török részről kemény bírálattal is illették. »A felirat olvasása során nem magyarázza meg azokat az orhon–jenyiszeji betűket, amelyek a Kharosthiból hiányoznak. [...] A *Harmatta* által használt félreismeret *hotan nyelv*, amelyet a szaka ismeretlen nyelvének feltételez, aláássa olvasatának hitelességét.« *Z. G. Hasanov*: „Feltételezhető, hogy *J. Harmatta* megérti, hogy a *Hotan* név a *Hatyn/Hatan* „királynő” kifejezés *allofoniája* az ókori török titulusokban [...] a Tarim medence török nyelvének társítása a szaka nyelvével ostobaság.”⁵

Tudomásom van további két magyar próbálkozásról:

- *Oláh Imre Jenő* olvasata:⁶

ER J E S U R V T I K N D
R D I S Z N T I N K N C S N A K J R A V I S A K T S Z T T V
R T I J O B R S Z T V Z T L N K T V K J F S Z T V É N Ö V É R E B L N K.

Azaz: „Örjes Úr vóti kende: Én Érdiszentinek erre az ivópoharába vések, aki itt ezt teszek: Eremit így ebbe vágom, véremit ebbe bele teszem, ezzel ezt a poharat én elé ennek teszem, ki erre föl ezt (engem) elvesz ő vérebelinek. (Azaz kiissza a csésze tartalmát.)”

- *Csaba vezér* írását így adja meg:⁷

IRiJ ASZaNY aNNAK ISZaTaG CsAK TiSZTiRe SZaToBa Jó öZS aTa FiSZéT CsAK TaRs-ZSáG
Jó ÉGBe CsAK.

Mai nyelven ez így szól: „Erély asszonynak isszátok csak tiszteletére szátokba jó ős atya vizét csak tartsák jó égbe csak.” Úgy is mondhatnánk, hogy emeljük poharunkat erély asszonyra.⁷

*

No, de térjünk vissza a rovásfelirat problémáira, melyet *Hasanov* így foglalt össze:⁵

„Ezek a fordítások (mármint a felsoroltak) nagyon különböznek egymástól. Különösen a következő kérdések vitatottak:

- 1). Hol legyen a téglalap alakú ideogramma, balról vagy jobbról.
- 2). A felirat iránya.
- 3). A betűk száma a feliratban (gyanús magánhangzók hozzáadásával a kutatók növelik a betűk számát).
- 4). A felirat betűinek fonetikája.

(Mindezekre majd nekem is válaszolnom kell a későbbiek során!)

A fenti kérdések egyike sem jutott konszenzusra... a javasolt verziókat a tudományos közösségek mindeddig nem fogadták el. A nézeteltéréseket különféle okok okozzák. Az iráni fordítás esetén egyik ok a fonémák önkényes hozzáadása lehet. Pl., míg a felirat 25 betűből áll, *J. Harmatta* római ábécében írta le 67 betűvel. Más szavakkal, önkényesen 42 új betűt adott hozzá a fordításhoz. [...] A török fordítások esetén az ok az orhon–jenyiszeji forгатókönyv és a középkori török nyelv szabályainak követése lehet, míg az Isszik-i egy sokkal régebbi nyelv példája. Ezt figyelembe véve fel kell ismerni, hogy... a felirat olvasásának problémája továbbra is fennáll, és további kutatást igényel. A felirat olyan betűkkel készült, amelyek nagyon közel állnak az orhon–jenyiszeji és a Talas írások betűihez.”

Nos, akkor nincs is más feladatomban mint *Hasanov* megállapítását követve, a „Közép-ázsiai rovásfelirataink” című írásomban *betűkészletével*⁸ (mely tulajdonképpen a kelet-európai feliratok alapján összeállított *ómagyar rovásjelek* hangjainál csak a X (b), a ' (i/ʃ), a X, M (g) és 3 (ʒs) rováshangokkal bővebb), kísérlelem meg az Isszik felirat magyar nyelvű olvasását. Így a továbbiak során ezekre a rovásjelekre külön nem is hivatkozom és nem is igazolom őket.

5. http://s155239215.onlinehome.us/turkic/30_Writing/IssykIncription/HasanovZ2015IssykIncriptionEn.htm

6. *Oláh Imre Jenő*: Két hun nyelvemlék. Chicago, 2005.

7. <http://magyarmegmaradasert.hu/Kiletunk/anyanyelvunk/item/2890-elhallgatott-nyelvemlekeink>

Elöljáróban lássuk a felirat képét:

Dr. Selahi Diker fotója.²

Akisev átírása.⁸

Először is a jobboldali ideogramma jelet kellene tisztázni, hogy az valójában ligatúra-e, vagy fogalmat jelölő írásjel? *Amanjолоv* szerint csak egy árnyékolt (sátirozott) téglalap. *Hasanov* szerint „valamilyen szent mondat lehet az Issyk herceg nyelvén,” a többiek nem foglalkoztak vele. Sajnos a fotó megnagyítása is csak annyit segít, hogy jobbról nézve talán a /ʁ/ ~ r¹b/, a -b- két mellékjele között a \diamond (²k); a -b- alsó meghosszabbított mellékjelében az \ (sz) vagy ^ sz²j\, és legvégül az > (a/á) rovásjelek azonosíthatók valamennyire. Ha ez csak részben is helytálló és valóban feliratot rejthet a takarás, akkor annak -a/á véghangja azt sugallja, hogy valakinek a tulajdonáról, a „...a” vagy valamijéről „...ja” lehetett szó, de nem találgatnák. Persze jó lenne tudni azt is, hogy a téglalap-rajzolat és a rovásfelirat egy időben készült-e, vagy a sraffozott résszel csak egy korábbi feliratot tüntettek el? A török tanulmány szerint a felirat éles szerszámmal lett bevésve a csésze külső oldalára, 26 rovásszerű betűből áll egymás alatt két vonalban. A felső felirat áthalad a középső részen, az alsó a domború oldalon van. A felső sorban 9, az alsóban 17 betű található (beleértve a sor végén külön található betűt is, a sérült rész után).

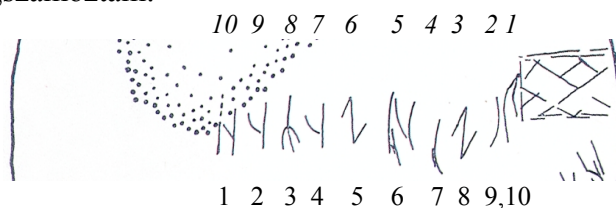
Ugyan bemutatom *Amanjолоv* átírását,

N 4 7 4 2 N (2) ((
 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17

de mégsem az *övét* használom fel, mert a feliratról készült fotórészletekkel összevetve nála lényeges alaki eltérések vannak annak ellenére, hogy *ő* bizonyára láthatta is az eredetit. *Akisev* másolata pontosabbnak látszik.

A felső felirat:

Akisev rajzából⁸ kivágtam és vízszintesre forgattam a felső felirat képét, célszerűen mindkét irányra vonatkozóan megszámoztam:

Legtöbbször a feliratot balról-jobbra értelmezték. Az olvasás iránya a rovásjelek állása alapján nem is dönthető el egyértelműen, mert mindkét irányban láthatók tükrözött és alapállású rovásjelek is.

8. K. A. Akisev: *The Art of Saka in Kazakhstan*. Moszkva, Iskusstvo Publishers, 1987. 71. A képet Németh Zsolt közreműködésével Barabássy Miklóstól kaptam 2019. 09. 12.-n, amit ezúttal is hálásan köszönök mindkettőjüknek.

Ez a 2400–2600 éves feliratnál *azért meglepő*, mert akkor azokat a *rovásszabályokat és jelöléseket* kell alkalmazni most is, amelyeket a jóval későbbi közép-ázsiai feliratok elolvasásánál használtam.⁹ Ennek *rovásbetűkészlete* alapján a 10 karakter így határozható meg:

balról-jobbra (BJ), az n-betű alakját követve:

- Az 1. jel kiegészítve, többen is erre gondoltak, a szóló N (¹r) rovásbetűt jelentené, de jelentheti a ʎ + ʎ (²k-²t³) ligatúrát is, mint az SE 1. Sulek 3 felirat 3. karakterében³ (ott jobbról-balra áll). A továbbiakban a „Közép-ázsiai rovásaink” című írásomból felhozott példákra külön nem hivatkozok! Kiegészítés nélkül a szóló (²k³) betű lenne.
- A 2. és 4. karakter szólónak látszik, de valójában a tükrözött állású ʎ (i/ü³), vagyis az ʎ + ʎ (i/ü³-sz) összevonása, melynek olvasata SZ-I/Ü.
- A 3. karakter a rajzolt mellékjelek alapján a fejen álló ʎ* (¹cs*), ʎ (²l*) és ʎ (¹j*) is lehetne, melynek szára ʎ (n) vagy ʎ (²l³) alakú (jobbról nézve: ʎ). Az n-szárú ʎ + ʎ (²l*-n) és az l-szárú ʎ* + ʎ (¹cs*-²l³) összerovást emelem ki.
- Az 5. és 8. rovásjel egyértelműen a ʎ (¹k) betű.
- A 6. ' N ' karakter jobboldali szára ' ʎ ' n-alakú, bal szára alatt egy balra döntött ʎ (sz) betű látszik. Az ' N ' önmagában az N + ʎ (¹r-¹k) kapcsolat (vö. az SE 4. (Sulek 6) felirat 40. ábrájával). Ha az -sz- külön áll az N + ʎ + ʎ + ʎ (¹r-¹k-n)-sz, ha nem az (¹r-¹k-sz-n) ligatúra.
- A 7. az ʎ (n), esetleg az ʎ (²l³) rovásbetű jele, a szövegértelem szerint választhatunk.
- A 9. jel az előző tükröképe, az ʎ (e/o) kéthangú betű.
- A 10. jel ' ʎ ' alakjában az ʎ + ʎ (n-¹j) összevonás ismerhető fel, a -j- szára az n-hez igazítva. Viszont a (¹j) mellékjele ívelten egy kisebb alakú ʎ (n) betűt is jelöl, ezért helytálló az (n-¹j-n) ligatúra.

A két pontokkal elválasztott **a).** és **b).** betűsor, egy- és kéthangú rovásjeleinek hangzósítása:¹⁰

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
²K-²T³ • I/Ü³-SZ • ¹CS*-²L • I/Ü³-SZ • ¹K • ¹R-¹K-N-SZ • N • ¹K • E/O • N-¹J-N
²Ki/²T³ • SZ/Ü³ • ¹CS*a/²L • iSZ/I³/¹K • ¹Ro/¹Ko/N • SZo/Ni • ¹K/É/Ne • u¹J/oN

a). Kit szív csal iszik, rokon szólni kéne újon(megint)!

²K-²T³ • I/Ü³-SZ • ²L*-N • I/Ü³-SZ • ¹K • ¹R-¹K-SZ-N • N • ¹K • E/O • N-¹J-N

²Ki • ²T³e/SZ • Ü³ • e²L*/eN • áSZ/I³/¹K • u¹R • a¹K/aSZ/oN • Ne • ¹K/É/Ná/¹Jo/N

b). Ki tesz ő ellen, ászik úr akasszon, ne kínáljon!

A Cz–F. Szótárból:¹¹ SZÜ tájszokásban **szív**, a **kínáljon** tájdivatosan KÉNÁLJON, az ÚJON, ÚJONAN (új-on, új-on-an vagy új-onn-an) ismét, megint, másképp: újólag.

9.

»A szóló és ligatúrában lévő rovás képjelét, amennyiben lehetséges, mindig megadom. Az olvasatba tartozó rovásbetűt/hangot zárójeles (**kisbetűvel**) jelölöm. A rovásjelet és ligatúrát a sorvezetés szerint ábrázolom, betű/hang értékét balról-jobbra írom. Ligatúraváltozatok esetén a feliratba nem tartozókat általában nem közlöm. Az ¹-s mély, a ²-s magas magánhangzót vonzó, a ³-s tükrözött, a * feje állított rovásjelet jelent, a hangrendet jelölő számot elé írom. A felirat betűsorát NAGYBETŰVEL, a mássalhangzóval harmonizáló, *ki nem írt*, magánhangzót kisbetűvel adom meg. A tükrözött száras magán- és mássalhangzót rejtett elemire bontva ligatúraként értelmezem: ʎ (²t³) ~ ʎ + ʎ (²t³-sz), ʎ ~ (a/á³-sz); betűsorának olvasata „visszafelé,” mintha az elülső tükrözött helyet cserélné az utána állóval: SZ-²T³; SZ-A/Á. Összevonásban a kezdő utáni további tükrözöttek szólóként helyben maradnak: ʎ + ʎ + ʎ (²t³-sz)-²t³-¹j³ ~ ¹J³-²T³-SZ-²T³ vagy SZ-²T³-²T³-¹J³. A fejen álló tükrözött rovásjelet (általában) a sorvezetés irányából alulról-felfelé, felállítva kell olvasni: ʎ (²t³*) ~ ʎ + ʎ (²t³-sz-sz) ~ (²t-sz), ligatúraként, az sz-vonala csak egyszer vehető figyelembe. A jobbra **r**/irányba/ vagy balra **sz**/irányba\ döntött szóló vagy összevont rovásjel hangértékét a dőlés irányával azonos egyenes zárójelbe tett **kisbetűvel** jelölöm, értő olvasatát a jel alakjához igazodó iránybetű (**r**; **sz**) elé vagy után írása adja meg „hangkapcsolatként: ʎ ~ **r**/²t/; ʎ ~ ¹j³/**r**; ʎ ~ **sz**/²j\.«

10. Az elől álló helycserés tükrözött jelet vastagítva jelölöm.

11. Czuczor Gergely–Fogarasi János: A magyar nyelv értelmező szótára I–IV. Pest, 1862–1874. Cz–F.

Az iSZIK (iszik), mint tárgyias ige (tárgy nélküli -t ragos határozóval) rendben is lenne (TESZ). Más a helyzet az áSZIK szóval, melynek őstörténeti értelme van! „Az **ászik**, helyesebben **jászik** – nevük görög köntösben *asszioni, assziói, iazügesz*, latinosan *asii, astacae* stb., napjainkban **jászok** – egykor a *szkíta népek* körébe, a *szakák* csoportjába tartoztak. Kisebb szövetségük neve kezdetben – görög hallás szerint – masszagét (masszagetai), utóbb pedig alán (alanoi), kínai átírásban: Alan [...] Írott történelmük hajnalán (Kr. e. 6–2. század) Közép-Ázsia lakói voltak.” (hu.wikipedia.org/wiki/Ászik)

Vajon az Ászik és Isszik szó között létezhet-e valamilyen türk etimológia összefüggés? Aktuális lehet a feliratot a hagyományos sorvezetés szerint is értelmezni. Ez esetben nincs is más feladatunk mint az előzőekben meghatározott rovásjeleket tükrözöttként olvassuk el,

jobbról-balra (JB):

- Az 1. jelben (a 10. jel ζ (n) betűi jobbról nézve) az $\zeta + \uparrow + \zeta$ (e/o- $^1j^3$ -e/o) vagy az (n^3 - 1j -n) ligatúrát láthatjuk. (Az átírásban a szókezdő (n^3) betűt dőlt n^3 -l, a közbensőt n -l jelölöm).
- A 2. jel inverze a 9.-nek, ami az \succ (n) betű.
- A 3. jegy \uparrow ($^1k^3$) alakú, lehetne a ($^1k^3$ -sz)-sz ligatúra, de így nem értelmezhető (a -k- fővonala nem lehet egyben -sz- is!), ezért a $^1k^3 = ^1k$. Ezt a „ $^1k^3$ ” alakot az SE 10. (Tó-hegyi) és az És 5. (Kiva) feliratban $\uparrow + \downarrow$ ($^1l/j^3$ -sz)- 1j ligatúrának határozta meg, de szóba jöhet az $\prime + \downarrow$ ($^1l/j^3$ -sz)- 1r összevonás is a rövid vonalú -r- betűvel, mindkettő megfelelhet. Úgy látszik, hogy a rovók különálló rovásjeleket akár megtévesztően is tömöríthették!
- A 4. jel a szoló 7. fordítottja ζ (e/o), de a különleges (n^3) sem zárható ki.
- Az 5. jel a 6. tükörképe, hátulról sorolva mindegyik egész alakos (e/o, n^3 , $^1r^3$) betű lehet szókezdő. Az **a).** változat legyen az $\backslash + \uparrow + \zeta + N$ ($^1r^3$ - n - $^1k^3$ -sz), a **b).** változat pedig hasonló módon az $\uparrow + \downarrow + \zeta + N$ ($^1r^3$ -e/o-sz- $^1k^3$) osszerovása, az -sz- előrébb van a -k- végénél.
- A 6. jegy mint az 3., de szövegértőbb az $\prime + \downarrow$ ($^1l/j^3$ -sz)- 1r ligatúra.
- A 7. és 9. jel a *közép-ázsiai betűkészletből* könnyen azonosítható, ez az Υ (i/ü) kettős betű.
- A 8. jegy a 3. jel kétféle tükörképe alapján: ($^1cs^*$ - $^2P^3$) és az ($^2P^3$ -n).
- A 10. az 1. jel tükörsora: (2t - $^2k^3$).

Az előző két 6. karakter betűsora tükrözöttként most is két 5. **a).** és **b).** változatot eredményez. Ezekkel több feliratváltozat is létre jöhet, melyből hármát be is mutatok. Az 5. **a).** két változatának pontokkal elválasztott betűsora (jobbról-balra) és hangzósításuk, balról-jobbra:¹⁰

aa). változat:

$\begin{matrix} 10 & 9 & 8 & 7 & 6 & 5 & 4 & 3 & 2 & 1 \\ ^3K^2-T^2 \cdot \ddot{U} \cdot ^3J^2 \cdot *C^2 \cdot \ddot{U} \cdot R^1-(\Sigma^2-^3J \cdot \downarrow) \cdot \Sigma^2-^3K^1-\mathcal{N}^3R^1 \cdot O \cdot E \cdot R^1-(\Sigma^2-^3J \cdot \downarrow) \cdot \mathcal{N} \cdot O \cdot E \cdot \mathcal{N}^3J^1-O \cdot E \cdot \mathcal{N}^3J^3 \cdot \acute{E} \cdot \mathcal{N} \cdot ^1R^0/SZ \cdot ^1L^3/E/SZ \cdot ^1K^3i/N/1R^3a \cdot iSZ/o^1L^3 \cdot u^1R \cdot I \cdot ^1CS^*a/2L^3/I/2T\acute{e}/2K^3 \\ \text{Ej éni rossz lesz, kánra iszol úr, i csalíték! Vagy ...} \cdot \ddot{U} \cdot ^1CS^*a/2L^3 \cdot \ddot{U}/2T \cdot ^2K^3i \text{ (... , ő csal út ki!)} \end{matrix}$

ab). változat betűsora (3. jel karaktere $J^1-(\Sigma^2-^3J \cdot \downarrow)$ és hangzósítása:¹⁰

$E \cdot ^1J^3/O \cdot iN^3/\acute{J}a \cdot \ddot{u}SZ \cdot e^1L^3/\acute{E} \cdot iSZ \cdot ^1K^3i/N\acute{e} \cdot u^1R^3 \cdot SZo \cdot ^1J^3o \cdot \ddot{u}R/I/1CS^*\acute{e}/2L \cdot I/2T/i^2K^3$
E jó inná, (innyá) ülsz elé, hisz kinél úr szó jó, ürítsél ittig!*

b). változat betűsora az 5. **b).** karakterrel, az egy- és kéthangú szótagok hangzósítása:¹⁰

$\begin{matrix} 10 & 9 & 8 & 7 & 6 & 5 & 4 & 3 & 2 & 1 \\ ^3K^2-T^2 \cdot \ddot{U} \cdot \mathcal{N}^3J^2 \cdot \ddot{U} \cdot R^1-(\Sigma^2-^3J \cdot \downarrow) \cdot ^1K^3-\Sigma^2-O/E-^3R^1 \cdot ^3\mathcal{N} \cdot R^1-(\Sigma^2-^3J \cdot \downarrow) \cdot \mathcal{N} \cdot \mathcal{N}^3J^1-^3\mathcal{N} \\ iN/a^1J^3 \cdot iN^3/eN \cdot ^1Ro/SZa/1L/N/a^1K^3 \cdot iSZ/O \cdot ^1R^3o/SZu \cdot ^1J^3\acute{a}/1R \cdot I/2L\ddot{o}/eN \cdot \ddot{U}/2Ti/2K^3 \end{matrix}$

Inalj innen rosszallnak, ivó rosszul jár, illően ütök!

Természetesen más olvasat is lehetséges. (Az **ittig*** szóra később visszatérek.)

A Cz-F. Szótárból:¹¹

- **E** (1) közelre mutató szócska. Itt van e. Az **I** (1) elvont gyökelem, 1). Közelséget mutató szócska. Szándékosan nem egészítem ki mai mutatónévmásokká (**Ez**, **Ily**), a korabeli élőbeszéd is így használta, a -z- és -ly- betű nem tekinthető a rovás elhagyott hangjainak.

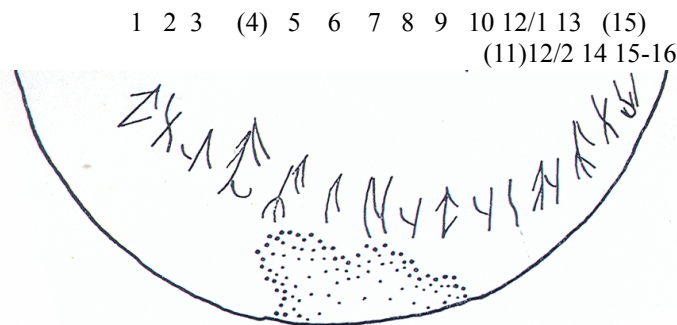
- INNYA közönséges tájszó, az inni vagy innia helyett.
- EJ (1) visszatetszést, rosszallást, feddést fejez ki.
- HISZ (2)... Népnyelven h nélkül is, isz, iszen.

De az „INJá” *Horvát István* nyomán is magyarázható: „Az igékben a’ j sziszegő vagy fogbetűhöz jövén, mindig azon betűre változik, a’ melyhez járul, p. o. olvassa, e’ helyett olvasja.”¹² Esetünkben iszja ~ issza, feltételes mód tárgyias igeragozás: **inná, innyá.**

IVÓ, eredet [isz(ik) + -ó (melléknévképző)] (wikiszotar.hu/ertelmezo-szotar/Ivó).

Az alsó felirat balról-jobbra (BJ):

Mind *Amanjolov*, mind *Akisev* átírásában lényeges alaki eltérések vannak, a továbbiak során az utóbbi szerző kivágott és vízszintesre állított feliratsorát használom,⁸ mert ennek rovásait csak két esetben kell korrigálni. Felül adom meg, igazodva az előzőhöz, a karakterek sorszámát, a zárójelbe tett jegyeket a fotó alapján határozom meg.

Előre veszem az elfogadott rajzjeleket:

- Az 1. és 9. jel az $\uparrow + \downarrow$ (${}^1\mathbf{m}-{}^1\mathbf{l}/\mathbf{j}$) összevonása.
- A 2. 'X' alakú jegy bal szára enyhén 'J' alakú, ezt a rovásjelet *Csallány Gábor* a ladánybenei edényfelirat 12. jeleként (szintén balról-jobbra sorolva), a (${}^2\mathbf{k}$) betűnek határozta meg, megjegyzem nálam ez jobbról olvasva¹³ (${}^1\mathbf{k}$). A kelet-európai rovásaink¹⁴ (Don) felirataiban ez a -k- gyakran előfordul: \mathfrak{Y} (${}^1\mathbf{k}-\mathbf{i}/\mathbf{ü}$), \mathfrak{S} (${}^1\mathbf{k}-\mathbf{ü}^{-2}\mathbf{d}$), \mathfrak{L} (${}^1\mathbf{k}-\mathbf{t}$), \mathfrak{Y} (${}^1\mathbf{k}-\mathbf{a}/\mathbf{á}$ vagy ${}^1\mathbf{k}-\mathbf{a}/\mathbf{á}^{-1}\mathbf{r}$), valamint \mathfrak{J} (${}^1\mathbf{t}^3-\mathbf{k}$) ligatúrákban (a feliratok megnevezése nélkül). Jelen esetben két változata is lehet: $\mathfrak{X} + \mathfrak{J}$ (${}^2\mathbf{d}-{}^1\mathbf{k}^3$) vagy $\mathfrak{J} + \mathfrak{X}$ (${}^1\mathbf{k}^3-{}^2\mathbf{d}$), az előbbi megfelelt. (Megjegyzem a tükrözött ${}^1\mathbf{k}^3$ alak is csak ${}^1\mathbf{k}-\mathbf{t}$ jelent, szándékosan nem a \mathfrak{J} alakkal helyettesítettem, de erre még visszatérek.)
- A 3. jegy rovásértelme az $\mathfrak{C} + \uparrow + \mathfrak{C}$ ($\mathbf{i}/\mathbf{ü}^3-\mathbf{sz}$)- ${}^1\mathbf{j}-\mathbf{n}$ összevonás, ahol a -j- mellékvonala is ívelten (n) alakú. Először arra gondoltam, hogy a rövid vonala talán a domború felületen látszik csalókan íveltnek, de a további jeleknél is határozottan így látható.
- Az 5. jelben a ($\mathbf{cs}^*-\mathbf{n}$) rovásalakú alsó részre felül, mintha utólag lenne kiegészítve, jobbra döntve „ráül” az ívelt mellékjelű $\mathfrak{F} + \mathfrak{C}$ (${}^1\mathbf{b}-\mathbf{n}$) kapcsolat, melyben esetleg a szintén ívelt szárú 'C' (${}^1\mathbf{j}^3$) betűjel is számításba vehető. Látható, hogy egy többváltozós összevonást kell pontosítani, amit végül a szöveg két formában: $\mathfrak{Y}^* + \mathfrak{C} + \uparrow + \mathfrak{C} + \mathfrak{F} + \mathfrak{C}$ ($\mathbf{cs}^*-\mathbf{n}-{}^1\mathbf{j}-\mathbf{n}$) és ($\mathbf{cs}^*-\mathbf{n}-{}^1\mathbf{j}-\mathbf{n}$) vissza is igazolt.
- A 6. ligatúra alakilag és hangtanilag is azonos a felső sor 10. $\mathfrak{C} + \uparrow + \mathfrak{C}$ ($\mathbf{n}-{}^1\mathbf{j}-\mathbf{n}$) jegyével.
- A 7. jegy egy olyan 'N' alakú karakter, melynek minden vonala balról domború rajzolatú, amit az $\mathfrak{C} + \mathfrak{C} + \mathfrak{C}$ ($\mathbf{n}-\mathbf{i}/\mathbf{ü}^3-\mathbf{n}$) és az $\mathfrak{C} + \uparrow + \mathfrak{C} + \mathfrak{C}$ ($\mathbf{n}-{}^1\mathbf{j}-\mathbf{n}-\mathbf{n}$) összevonásaként is értelmezhetünk, az utóbbi a szövegértő.
- A 8. és 10. jegy azonos és megegyezik a felső sor 2. és 4. ($\mathbf{i}/\mathbf{ü}^3-\mathbf{sz}$) ligatúrájával.

Akisev 12.-nek számozott karakterét a legtöbben két különálló jelként értelmezték (lásd *Amanjolov* átírását), amit a fotókép is visszaigazol. Így valójában azt két különálló jelle kell bontani:

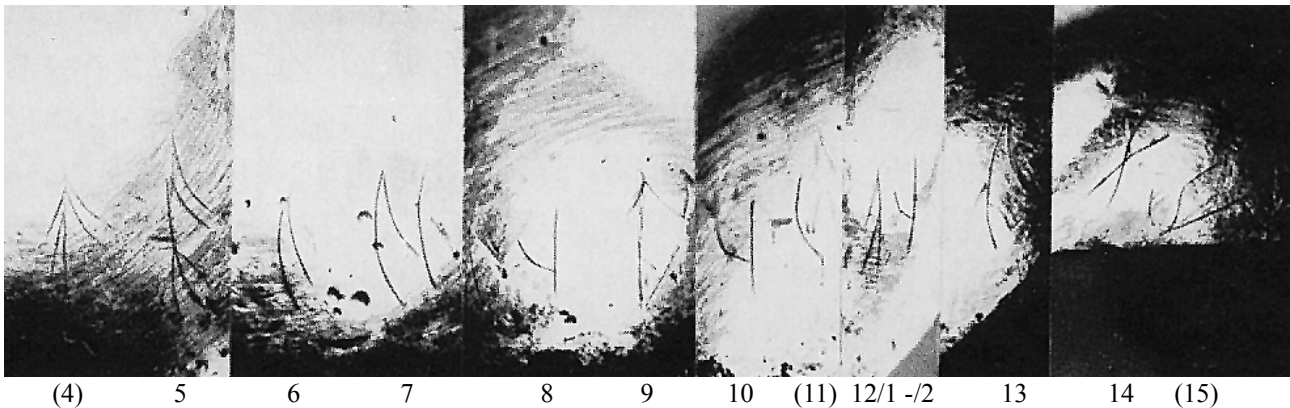
12. *Horvát István*: Kérdezősködő. / Magyar nyelvmester, Pesten 1833. 18.

13. *Delibeli József*: Felülvizsgáltam Csallány Dezső rovásolvasatait. www.leventevezer.extra.hu/Fv.pdf

14. *Delibeli József*: Kelet-európai rovásaink. leventevezer.extra.hu/Keleti.pdf

- a 12/1.-re, ami önállóan ugyan megtévesztően $\mathfrak{1}$ (${}^1b^3$) alakú, de az alsó mellékjele „földig ér,” ezért az egyvonalas $/$ (1r) betűre gondolhatunk, esetleg felmerülhetne a λ (1t) rovásbetű is. Összevonásként a $1 + /$ (${}^1j^3\text{-sz}$)- 1r szövegértő.
- Az újonnan számozott 12/2 jel értelme megegyezik a felső sor 8. és 10. jelével.
- A 13. karaktert az előzőek értelmezése alapján a ($\text{cs}^*\text{-n-}{}^1j\text{-n}$) összevonásaként írhatjuk le.
- A 14. jegy karakteralakja 'X' (2d), bal átlójában a (${}^1k^3$), jobbában az (n) betű is kiérthető, ezekkel kiegészülve: $\mathfrak{J} + \mathfrak{X} + \mathfrak{C}$ (${}^1k^3\text{-}{}^2d\text{-n}$) vagy $\mathfrak{X} + \mathfrak{J} + \mathfrak{C}$ (${}^2d\text{-}{}^1k^3\text{-n}$) összevonás áll elő, de nem kizárt, hogy az enyhén hajló szárak ellenére csak a (2d) betű, a szövegbe illőt kiemeltem.
- A 15. *Akisev* jel vitatható, hogy az valójában $\mathfrak{C} + \mathfrak{J}$ ($i/\ddot{u}^3\text{-sz}$)- ${}^2l/j^3$, vagy $\mathfrak{J} + \mathfrak{J} + \mathfrak{C}$ (${}^2l/j^3\text{-}{}^2k^3\text{-}{}^1r$) alakú-e (a -k- felső mellékjele az r-ben folytatódna), vagy ezek variációja (jobbra döntve). Felmerül, hogy az -i/ü- jel vonala nem kétszer indított-e, vagy
- a 16. jel az előzőtől különálló l (sz) betű-e?

A választ az eredeti fotóról^{8 (70. oldal)} kivágott részlet és az olvasás irányába fordított, zárójeles jegyek feloldása adhat:

A 4. összetett karakter bal oldalát mindkét szerző úgy rajzolta meg, mintha az a $\mathfrak{1} + \mathfrak{J}$ (${}^1b^3\text{-}{}^2l^3$) összevonást (az -l- fővonala egyezik a bójével), esetleg a $\mathfrak{1}$ (z) betűt, a jobboldali alsó ív pedig az \mathfrak{L} (${}^2l/j$) vagy a felülről nézett \mathfrak{C} (e/o) betűt adná meg. Ezzel szemben:

- a (4.) karakter bal oldalán a $\mathfrak{1}$ (${}^1j^3$), az egyvonalas $/$ (1r), esetleg a -j- fővonalához igazított felezett 'A' (2s) betűk ismerhetők fel. A jobboldali felső ívek egy pontból indulnak ki, mintha az egymás alatti $\mathfrak{J} + \mathfrak{C} + \mathfrak{J} + \mathfrak{C}$ (${}^1j\text{-n-}{}^1j\text{-n}$) jelek ismétlődnének. Kérdéses az alsó ív léte, ott sötét a fotó (meglátásom szerint a fellelhető képek egy fotó másolatai) felmerülhet, hogy talán ez a jel nem is létezik. Feltűnő, hogy a fotórészleteken a többi rovásjel teljes nagyságban látható. Pontatlan volt a fotós? Talán az alul látható homorú jelet a képe szerkesztésénél nem vette figyelembe? Vagy a másolók tévednek? Természetesen én ezt látatlanul nem dönthetem el. Ha a szerzők jele mégis valós és nem olvasatuk generálta, akkor az ő változatukat el kell fogadnom. Legjobb lesz, ha mindkét eshetőségre állítok szövegváltozatot. Az alsó jel nélkül is egy 7 tagú: $1 + \mathfrak{A} + \mathfrak{J} + \mathfrak{C} + \mathfrak{J} + \mathfrak{C}$ (${}^1j^3\text{-sz}$)- ${}^2s\text{-}\{{}^1j\text{-n-}{}^1j\text{-n}\}$ ligatúrát kapunk, a jobboldali részt {...}-be (B. változat) tettem. A szerzők alsó (e/o vagy ${}^2l/j$) jele esetén (A. változat), egy újabb (${}^1j^3\text{-sz}$)- ${}^2s\text{-}\{{}^1j\text{-n-}{}^1j\text{-n-}{}^2l/j\}$ ligatúra áll elő.
- A (11.) jel a \mathfrak{J} (${}^1k^3$) betűnek van másolva, a fényképen valójában egy 'C' alak látható, amit az $\mathfrak{C} + \mathfrak{C}$ (n-sz) összerovásként oldhatunk fel, az -sz- rövid vonalú, v. ö. az A 1. (Acsiktas) felirat³ 2. oldal 6. jelével, ott állása alapján (sz-n).
- A (15.) fényképes karakterben a jobbra döntött \mathfrak{J} (${}^2l/j^3$) és belsejében a szárához húzott 2v /betű ismerhető fel, ami a ${}^2l/j^3\text{-sz-}{}^2v/r$ kapcsolatsort adja meg, a -v- alakja megegyezik a közép-ázsiai SE 8. (Ajmirlig I.) felirat 2. jelével. (Megjegyzem a -v- belsejében halványan látszik még egy a csúcából kiinduló másik vonal is, ezt vélhették az átírók a -v- és az -l/j- közös vonalának, és a mögötte lévő pedig a 16. jelnek).

A fényképen a 9. jegy alsó mellékjele hosszabbnak látszik, mint a felette lévő m-betűé, így az a $(^1j/l^3-sz)^{-1}m$ összerovása lesz. Az 1. jelről nincs fényképfelvétel, de a rajzolt kép⁸ alapján megegyezik a 9.-l.

A rovássor **B**-vel jelölt pontokkal elválasztott karaktereit, balról-jobbra írom fel:¹⁰

$$\begin{array}{cccccccc}
 R^2L/J^{-2}V/ \cdot ^2D-E/O^{-2}K \cdot E/O^{-1}J^3-N^{-1}CS^* \cdot I/\ddot{U} \cdot ^1J^{-1}R^{-1}T \cdot N^3-SZ \cdot I/\ddot{U} \cdot (^1J/L^3-SZ)^{-1}M \cdot I/\ddot{U} & & & & & & & \\
 (15) & 14 & 13 & 12/2 & 12/1 & (11) & 10 & 9 & 8 \\
 \cdot N^3-N^{-1}J^3-N \cdot N^3-N^{-1}J^3-N \cdot E/O^{-1}B^3-N^{-1}J^3-E/O^{-1}CS^* \cdot \{N^3-N^{-1}J^3-N^{-1}J^3-L/J^3\}^{-1}J^{-1}R \cdot & & & & & & & & \\
 7 & 6 & 5 & & & & & & (4) \\
 E/O^{-1}J^3-I/\ddot{U} \cdot ^2D^{-1}K \cdot (^1J/L^3-SZ)^{-1}M & & & & & & & & \\
 3 & 2 & 1 & & & & & &
 \end{array}$$

Az egy és kéttagú rovásjelek hangzósítása (szóképzés):

$$\begin{array}{c}
 \acute{a}R^2Ja(uR \cdot ^1J^3o) \cdot ^2Ve/^2D \cdot E \cdot ^1K/\acute{E}/^1J^3 \cdot iN/^1CS^*(e) \cdot I/^1J \cdot u^1R/a^1T \cdot SZ\acute{a}/N^3/I \cdot SZo/^1L^3/o^1M \cdot \\
 I/N/a^1J^3/oN \cdot iN^3/eN \cdot i^1J^3/eN^3/E \cdot ^1B\acute{a}/N/^1J^3 \cdot E \cdot ^1CS^*a/^2L^3/a^1J^3 \cdot Ne \cdot \acute{a}^1J^3/oN^3 \cdot ^1Jo/^1Ra \cdot \\
 E/^1J^3 \cdot I/^2D \cdot ^1Ki \cdot ^1Mu/SZ/\acute{a}^1J^3 \\
 \text{azaz mai nyelven:}
 \end{array}$$

Árja(Úr jó) vedd e, kéj ints(e) ily urat, szánni szólom inaljon innen, ilyennel bánj e csalat(csalaj), ne álljon jóra, ej idd ki muszáj!

A Cz–F. szótárból: INAL (in-al) önh. 2) Sietve megy; tréfásan: szökik, elillan. CSAL (1) átható ige, 3) hamis, álnok, ravasz; EBE-uJoN-CSEnÁJoN vagyis ismét öntsön, a JÓRA jóért értelemmel, az EJ (1) most óhajást, vágyat fejez ki. CSALAJ ~ **csalat** (helyesírás.mta.hu).

Azt hiszem az „(Úr jó) **vedd e**” kezdetű szöveg teljesen helyénvaló és világos felszólítás is lenne egy italos csészén, ha a végszó a kiivását nem tenné kötelezővé! Az „**Árja**” viszont csak népnévként, (nem nyelvtani fogalomként) jöhet szóba, ami időben és térben helytálló is, hiszen a szaka és az ind-iráni nép ellenséges együttélése a közép-ázsiai Turán alföldön történelmileg igazolt. (Lásd a Sáhname Dakíki nemzeti eposzt: Irán azaz Perzsia Turánnal folytatott ősi harcáról.)

Amúgy *Nádasdy Ádám* szerint: „Az árja szó a világ legrégebbi szavai közé tartozik: ősi szanszkrit nyelvemlékben, a Védákban már szerepel (Kr. e. 1000 körül!). Eredeti alakja *arya* jelentése föltehetőleg „nemes” volt. Az Indiát leigázó győztesen beözönlő honfoglaló nép használta magára az árja nevet.”¹⁵ Így már érthető is a szkíta kínáló: „**Árja vedd e**” muszáj kiinnod az ártón kéjes, csali italt! Úgy gondolom ebbe a feliratba rejtették el a titkolt szándékot, hogy hogyan kell eljárni a nem barát árjával, mert az „(Úr jó) **vedd e**” ajánlat esetén elég disszonánsan hangzik a *muszáj!*

Vajon miért olvashatók mindkét irányból e példa nélküli *szaka–magyar* rovásfeliratok?

Ennek megértéséhez először talán vissza kell nyúlni a múltba. *Sebestyén Gyula* írja:¹⁶ „Ha most a rovás nyomát kutatni akarjuk, mindenképp először a rovómesterség rendkívül egyszerű technikájával kell tisztába jönnünk.” Kivonatossan: »a rovó a gömbölyű vagy szögletesre faragott fát a bal kezében tartja, jobbával pedig a kést kezeli, a kezdet a jobb végről indul, a folytatás balra irányul. Végig érve a rovásbotot átfordítja az új oldalra, ezáltal ismét jobbról kezdve balra róhat. Ezért mondható, hogy a rovás iránya jobbról balra menő... Az ókorban kezdődő (Kr. e. IX – VIII. századi sík kő- és ólomfeliratok busztrophedon monumentális betűírása *szerinte* nem más, mint a közvetített úton ránk maradt rovásírás. Ennek eredetét (nem lévén őskori epigraphiai emlék) a székely számrovásban és a kelet-szibériai naptárrovásban találta meg. „Ez a jelenség meg van a legrégebbi dél-szemita, ó-fríg, pelazg, etruszk, görög, ó-ital emlékeken.”⁽²⁾ Ennek követése a korai betűrovás/betűírás alakalmával is kigyózó vonalat eredményezett, vagyis a balról-jobbra visszaforduló részen a betűk fejtetőre állítva látszottak. Majd egy idő (több száz év is eltelhetett) után rájöttek, hogy a betű és sor forgatása felesleges, ha a betűk állása vagy mindig a jobbról-balra, vagy balról-jobbra irányú sorvezetéshez igazodik.« (Lásd a négyoldalú jobbról induló Acsiktas (Talas-völgyi) botpálcát.)

15. *Nádasdy Ádám*: Az árják. (seas3.elete.hu/delg/publications/modern_talking86.html) Megtekintve 2019. 12. 07.

16. *Sebestyén Gyula*: Rovás és rovásírás. Hasonmás kiadás. Budapest, 1999. (Kivonatossan)

Természetesen mindezeket csak *a magyar gyökrendszeren alapuló ragasztó nyelv alakíthatta ki*. Ezért is nem lehet helytálló rovás jeleink/betűink ősi eredetét a kínai piktográfiából, a közel-keleti arámi,- föníciai, a pártus, kazár, glagolita, és a jóval későbbi ótörök grafémákból szemezgetve levezetni, mert azok *nyelvünk belső fejlődéséhez igazodva* jöhettek létre, még ha a történelmi együttélések során *befogadó* és maradandó *idegen* hatások is érték.

Végezetül tekintsük át a csésze két sorának *funkcionális* (irányok szerinti) írásos életképeit:

Felső sor:

- a). **Kit szív csal iszik, rokon szólni kéne újon(megint)! ~ Szívbánatra nem megoldás az ivás!**
 b). **Ki tesz ő ellen, ászik úr akasszon, ne kínáljon! ~ Az ellenséget büntetni, nem kínálni kell!**
 aa). **Ej élni rossz lesz, kínra iszol úr, i csalíték! (... , ő csal üt ki!) ~ A csali ital kiüt, kínozni fog!**
 ab). **E jó inná, ülsz elé, hisz kinél úr szó jó, ürítsél ittig! ~ Kinél jó szóval kínálnak, igyál!**
 b). **Inalj innen rosszallnak, ivó rosszul jár, illőn ütök! ~ Kit rosszallnak jobb, ha le sem ül!**

Alsó sor:

A. változat: **Ma jót kínálj, ossz is szólj jó, ne állj le csináljon bőven, inná innen újonnan, isz ő mi jó, szünni szájalsz, rossz ily csinja, nézd(ne idd) kínra veszel! ~ Ma a jót, a barátot kínálj, igyon bőven, de ha az italtól szájalsz, te is rajta veszel!**

A. változat: **„Árja vedd e, kéj intse ily urat, száni szólom inaljon innen, ilyennel bánj e csalat, ne álljon jóra, ej idd ki muszáj! ~ Árja óvakodj az ital késétől szánlak, jobb ha távozol, mert nincs visszaút, a mérget is ki kell innod!**

Megjegyzés a hangzósításhoz: a jobb érthetőség érdekében a betűsorban kiírtam a hosszú -á- és -í- hangzókat is. Az alsó felirat BJ irányú (*-l jelölt) első szavát legegyszerűbb a MaJD szóval azonosítani, de talán jobb lenne egy archaikusabb változat, mint a Ma JÓD ~ D/T hangváltással: JÓT (tárgyasult melléknév?), vagy főnévként Jó ~ JÓD ~ JavaD, ha jól értelmezem a rovó szándékát.

Kitérek a felső sor *aa*). változatának vegyes hangrendű „**csalíték**” szavára, mely ugyan mai nyelvünk szerint helyes, de vajon korhű-e? Talán archikusabb lenne szétbontani a ¹CS*a/²L³ és Ü/²T • ¹K³i szavakra. Szólok az „I/²T/i²K³” magas hangrendű szóról is, ami k/g váltással esetleg egy a nyelvünkől már kiveszett „**ittig**” archaikus szót idézne, amellyel a mondat értelme pontosabb is: (... , **ürítsél ittig**), *mármint amíg itt vagy!* Nyelv és Tudományból: „Valószínűleg a -hoz/ -hez/ -höz és az -ig funkcionális kapcsolatbeli megosztásának a tükröződése az *ide*, *oda* mellett az *idáig*, *odáig*. Hogy miért nem *ittig, *ottig, azt nem tudjuk.”¹⁸ Esetünkben az ü¹RI¹CS*é²L³ szóban az ellenirányú N (r³) rovásjel is veláris vonzatú, viszont az -I- hang kiírásával az ¹R³ palatalizálódott! (Ha mégsem erről lenne szó, akkor is a RICS¹L szótöredéket nyelvünk teremtően kiegészíti!)

Ígértem, hogy visszatérek a két veláris vonzatú, kurzív alakú ʃ (¹k) és a vonalas szerkezetű ʃ (¹k) rovásjelekre, melyek két külön sorban láthatók. Vajon mi lehet az oka e látszólag alakilag és hangtanilag is azonos két rovásjel egyidejű elkülönülésének? Visszanézve írásaimat, a ʃ alakú jelek jobbára a kaukázusi Tokmak-Kaj, a már említett doni Kermen Tolga, Majak feliratok ligatúráiban és a ladánybenei edényfeliraton fordultak elő. A ʃ (¹k) alakúak döntően a közép-ázsiai Felső-Jenyiszej, Minuszinszk, délebbre Kiva, Tozbulak, a kaukázusi Humara és a későbbi, kubáni-, a Don melletti (Majaki, Majak) és Kárpát-medencei feliratokon láthatók. Mindez azt sugallja mintha a kurzív alak a közép-ázsiai szaka-jász régióban lett volna bevezetve, s innen került nyugatra a Don menti Jászúrszék¹⁴ (Majackoe gorogyiscse) nagyszámú rovásfeliratába, míg a másik egy déli képirásból (ékírásból) kialakult északra került vonalas utód lenne? Az Isszik-i felirat korában mindkettő, ha nem is egy időben, de használatban lehetett. Az alsó felirat kurzív k-ja eléggé idegenül hat, de valójában a jobbra döntött -n- betűk szinte „kurzíválják” az egész feliratot. A karaktereket akár folyamatos (kurzív) írásként össze is tolhatnánk! Arra gondolok, hogy a feliratban ama ómagyar korban egymás mellett élt nagy múltú és kultúrájú dravida nép kurzív írásából átvett betűjéről, vagy azok nyelvileg is beépült részének életben tartott és tovább vitt kurzív „k-járól” lehet szó! (Láss a dravidákkal, az ó-irániakkal kapcsolatos írásokat.)

18. www.nyest.hu/hirek/innentol-onnantol

Ha mindez így helytálló, akkor az alsó feliratot korábbinak kell tartanunk a felsőnél.

Bemutatom a feliratok önhangzó és ki nem írt magánhangzóval harmonizáló (gyökjeleit) betűjeleit szóbeli helyzetük és olvasatuk alapján, a balról olvasottak elé, a jobbról olvasottak utána írva:

A két kéthangú rövid és a hosszú -é- magánhangzó betűjele:

-É- (e/o)) • (e/o) E, E-, -E-, -E, É-, -É-, -É, -O

I³, I³-, -I³-, Ü³, -Ü³-, -Ü³ (i/ü) Ч (i/ü) I, I-, -I-, -I, Ü-

Szimmetrikus magas és mély hangrendű (szótagértékű) betűk:

CS*a-, CS*í- (¹cs) Ÿ (¹cs) CS*a-, -CS*é-, -CS*(e) • -D, (²d) X (²d) -D • (²l) Λ (²l) -L*ö- •

Ma, Mi (¹m) ↑ (¹m) Mu-, -oM • -S (²s) Λ (Λ) • Ve- (²v) V (²v) Ve- •

SZ-, -SZ-, -SZ, SZá- SZo-, -aSZ-, -aSZ-, iSZ, oSZ (sz) | (sz) SZ-, -SZ-, SZá-, SZo-, áSZ,-aSZ-,iSZ-
Egyedi alakú, veláris hangrendű (szótagértékű) betűk:

Bő- (¹b) ≡ (¹b³) Bá- • -J, Jó, -Jo-, -Ja, áJ-, úJ- (¹j) ↑ (¹j³) J³-, -J³, -aJ³-, iJ³- •

-J³, -J³- (¹j³) ↑ (¹j) -J, Jó,-Ja, • K-, -K, -Ko-, aK- (¹k) ↓ (¹k³) K³-, K³i-, -aK³ •

K³é-, K³i- (¹k³) ∫ (¹k) K-, Ki- • Jó, Jó- (¹l/j) ↓ (¹l/j³) L³-, -L³-, eL³-, -oL³-, -eL³, J³ó, J³á-, J³o- •

Ro-, úR (¹r) ∇ (¹r³) -R³, -R³a-, R³o- • / (¹r) -R, Ro-, úR, üR- • Ro- (¹r) / (¹r) Ra-, uR- •

Egyedi alakú, palatális hangrendű (szótagértékű) betűk:

Ki, Ki- (²k) ↓ (²k³) -K³, K³i, • -L (²l³) { (²l³) -L-, -L • -L*, eL*- •

-eL³ (²l/j³) J (²l/j) -Ja • ²Le (²l/j) L (²l/j³) -L³- • -T³, T³e- (²t³) ↓ (²t) -T, -Té-, -Ti- •

Általános, mindkét hangrenddel harmonizáló (szótagértékű) betűk:

) (n) iN-, -iN, -eN •

-N-, -N, Ne, Né-, -Ná-, -Ne, -Ni, -aN, -eN, -oN-, -oN (n) (n³) -N, -N-, Ne, -eN, -eN-, -oN

• SZó-, -aSZ- (sz) \ (sz) -SZ, iSZ, iSZ- •

(Talán indokolatlannak is tűnik a rovásbetűk és szótagjaik ily részletes kimutatása, de ezt majd később felhasználom.)

Láthatóan, az egyik legkorábbi ómagyar epigrafikus rovásfeliratban, már megvannak mindazon írásbeli szabályok, melyek középkorunkig fennálltak.

- Az első ránézésre szótagoló írásnak látszó felirat valójában *rovás módon hangjelölő írás*, amelyben a magyar nyelv egy-szótagú egyhangú- (önhangzó) és kéthangú- (mássalhangzó) grafémái (szótagjelei) vannak megadva. Rovásunk *egyedülálló újítása* az, hogy az utóbbiaknál megkülönböztet veláris és palatális „ki nem írt” önhangzóval és mássalhangzóval kezdődő szótagértékű gyökjelet. Az egytagú gyökfolyamok hangzósítása pedig a hangrendi illeszkedés nyelvi szabályai szerint történik. A valamikori ősnyelvünk egytagú hangtani gyökeit átvevő sumer „jelgyök” ékjeles írása talán meg is felelne magyar hangtani gyöknek, de írásunk *egyedülisége* éppen az, hogy a magánhangzó harmónia révén elkerülte a nagyszámú szótaggyök kiírásának szükségét, szemben a sumer, a korabeli minoszi lineáris A, a kharosthi, a brámi, stb. írással, s így elindulhatott a fonetikus írás felé.

Mindez csak olyan ragozó nyelv esetén volt lehetséges, ahol kapcsolat van a gyök hangszerkezete és alapjelentése között. (Lásd az ótörökben még mindig vegyesen vannak a „mássalhangzó harmóniára” épülő- és a szótagértékű jelek.)

Lássuk a felirat mássalhangzó jeleit, jobbról sorolva:

- Az ¹-s indexel jelöltek: ʃ (¹b), Ÿ (¹cs), ↑ (¹j), ↓ (¹k), ∫ (¹k), ↓ (¹l/j), ↑ (¹m),) (n), ∇ (¹r), / (¹r), összesen 10 veláris vonzatú.
- A ²-s indexel jelöltek: X (²d), ↓ (²k), Ÿ (²l*), J (²l/j), Λ (²s), \ (²sz?), ↓ (²), V (²v), 8 palatális vonzatú.
- Jelöletlen, kötetlenül harmonizáló:) (n), | (sz) (ezekre az ótöröknek külön két-két jele van).

Megjegyzem a (¹/j) és (²/j) jelben az -l- a szóvégi magánhangzóba olvadó betűt is jeleníti. Az \mathbb{N} (¹r) jelnél feltűnik, hogy esetenként az -¹r- betűjele, és \mathbb{N} (¹r-¹k) ligatúra is, de nem a szótagértékű -rk-!

Rövid kéthangú önhangzók:

- Az \mathbb{C} (e, é, o) „közönséges kiejtésben nyílt és zárt (e és ë) és egy hosszú (éles é) hangú. Van még egy ë, melyet élesnek neveznénk, s mely hol i-vel, hol o-val szokott váltakozni.” (Cz-F.) A közbeszédben már állandósult nyílt hangú -é- betű azért nem kapott külön jelet, mert az e-i-e (e-j-e) összeolvadásából ered.
- \mathbb{C} (i/ü) „nyelvszokás tekintetében: 1) vastaghangú î. 2) vékony hangú i: a) tájéjtéssel ü-re változik. b) mely kivált a régieknél éles ë-vel váltakozik. c) a legtisztább i, nem változik.”¹¹

Feltűnő, hogy *hiányoznak az a, o, u* és az archaikus *i magánhangzójelek!* (Nem hinném, hogy ezért az Isszik-i ómagyar felirat előzményét egy elő- vagy közép-ázsiai szemita mássalhangzós írásban kellene keresni.) Ezek a magánhangzók a beszélt nyelvben megvannak (lásd csak a veláris szótagjeleket), rovásjelük mégis hiányzik, de nemcsak az Isszik-i, hanem a hasonló korú szkíta fokos (Kr. e. 1200–1000) és a hosszúfalúi (Kr. e. ~1500) feliratból is! Vajon miért jellemző korai írásunkra a mély magánhangzók *hiányos* jelölése? Erre most a legkézenfekvőbb válasz az, hogy a szövegük a kiírást nem igényelte. Természetesen azért ennél összetettebb írástörténeti oka lehet...

- A feliratban a szavak nincsenek tagolva. A betűsor hangzósításánál / perjellel választottam el az egy-tagú egyhangú- (V), a kéthangú és ezek tükrözött (Cv, vC) típusú gyökjeleit (kis v a ki nem írt magánhangzó) úgy, hogy a magyar nyelv CVC gyökeihez igazodva a hangsúly a gyökszó első tagján legyen: ¹CSa/²L³ és nem ¹CS/a²L³, amint azt a tükrözött jel sugallná. (A mássalhangzók hangrendi kigyűjtését lásd fentebb.) A jelek olvasata (hangzósítása) a mai nyelvünk kiejtése és helyesírása szerinti. Nem ismerjük a korabeli hangzók pontos hangértékét, lásd csak a két magánhangzópár sokszínű hangfejlődését amit még bonyolít, hogy az írás nem jelölte a hosszú és dupla magán- és mássalhangzókat sem, vagyis „írták ahogy mondták.”
- A valamikori ősbibb egy-szótagú nyelvünk hagyatéka az, hogy nem csak a beszédben (szóösszevonás), hanem az írásban is törekedett a rövidségre (ligatúra).
- Akkor nem is a busztrófedon sorvezetésben, vagy a sumer–akkád ékírásban rögzült inverzió követésében – gyakran felcserélte a szavakat, Zu-en helyett En-zu, a Ki-en helyett En-ki formát használták. (Dr. Novotny Elemér: Sumer = magyar.) – kell keresni a tükrözés eredetét, hanem a *kéthangú gyökelemek megfordított hangrendi változatában*, lásd: Jó/-óJ; eL*/L*e; -iK/Ki; eN/Ne stb.

Befejezésül aktuális lenne a kérdés, hogy hol és mikor, milyen kulturális térben és közegben alakult ki beszédünk gyökjel folyamán alapuló fonetikus rovásmódú *ómagyar* írásunk?...

Kaposvár 2020. 05. 09.

Delibeli József
okl. építőmérnök

Utóiratként, nyelvi vonatkozások nélkül:

„az „árjákknak és ugoroknak tehát, mielőtt még a Rikvéda szereztetett volna, együtt vagy egymás tőszomszédságában kellett lakniuk (mármint a kölcsönös szóátvételek alapján DJ). Ez együtt lakásnak hosszú, igen hosszú ideig, több száz, talán ezer éven át kelle tartani... (Fiók: Az árják és ugorok.) Ehhez a nézethez a magam részéről azt teszem hozzá, írja Ferenczy, hogy az ő árja és turáni érintkezésnél a sumerok is ott voltak, sőt már akkor is a legműveltebb és legelőrehaladottabb törzsek lehettek... A Rikvéda szereztetését a tudósok Kr. e 2500 évre teszik.” (Ferenczy Gyula: SZUMER és AKKÁD. Debrecen, 1897. 73–74.)

„A klasszika-filológus Harmatta János más álláspontot képvisel e tárgyban... Harmatta szerint az iráni törzseknek Kr. e. 1000 körül kellett különválniuk az indoárjától és északra vándorolniuk a közép-ázsiai szteppékre, ahol az érintkezés megtörtént.” (Prof. Dr. Marác László: Elhallgatott közép-ázsiai nyelvrokonaink. Budapest, 2017. 262.)

A rováskarakterek jelölésénél felhasználta dr. Hosszú Gábor székely–magyar, Kárpát-medencei, és kazár rováskarakter készletét. Letöltve a Rovásírás Honlap webhelyről 2009. okt.

Az idézett mű lábjegyzetét (...) -be adom meg.